

Sanjari i znanstvenici

Zbornik u čast 70-godišnjice rođenja Branke Brlenić-Vujić

IZDAVAČ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Filozofski fakultet, Osijek

ZA IZDAVAČA

Ana Pintarić

RECENZENTI

akademik Dubravko Jelčić
prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić
izv. prof. dr. sc. Milica Lukić
doc. dr. sc. Kristina Peternai Andrić

TEHNIČKA OBRADA

Ivan Nećak

KOREKTURA

Ivana Buljubašić
Marica Liović

TISAK

Grafika, d.o.o. Osijek

NAKLADA

100 primjeraka

ISBN/ISMN 978-953-314-051-3

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 827619

SVEUČILIŠTE
JOSIPA JURJA
STROSSMAYERA
U OSIJEKU

FILozOFSKI
FAKULTET

SANJARI I ZNANSTVENICI

Zbornik radova u čast 70-godišnjice rođenja Branke Brlenić-Vujić

Priredila

Marica Liović

Osijek, prosinac 2012.

Sadržaj

Luko Paljetak: Korak po korak, Osijek	9
Predgovor	11

Umjetnički radovi

Ante Stamać: Crni leptir, demon rečenice	15
Branimir Bošnjak: Pjesma o neumornom svijetu (<i>Branke Brlenić-Vujić</i>) ..	17
Josip Cvenić: Galaktički rondo	19
Zapis na pijesku	21
Anđelko Mrkonjić: Pročišćenje	23
Od obloga ljepote	24
Boris Senker / Senka Borsi: 5 domaćih žena-(sex) bombi	25
Milorad Stojić: Meki uvez (<i>Branke Brlenić-Vujić</i>)	37
Ivana Šojat Kuči: Kraj	39

Radovi o životu i radu prof. dr. sc. Branke Brlenić-Vujić

Stanislav Marijanović: Na izvorima koji zrače	47
Goran Rem: Signal književnoznanstvenog identiteta Branke Brlenić- -Vujić: u strukturi subjekta oblažućih stranica autoričina knjigovnog opusa stanuje i komunikativna <i>prisposoba</i> teorije književnosti, svjetske književnosti i kroatistike	51
Muris Bajramović: Književna kritika i esejistika Branke Brlenić-Vujić ..	61
Sanja Jukić: Višeglasje i izražajnost metajezika Branke Brlenić-Vujić ..	71

Radovi iz književnosti

Viktor Žmegač: Duh bečke moderne	83
Anica Bilić: Dekonstrukcija biblijskog kanona i moderna intertekstualnost u pjesničkoj zbirci <i>Psovka</i> Janka Polića Kamova	91
Ivan Bošković: Mediteranski imaginarij pjesničkog zavičaja Petra Gudelja	101
Mirna Brkić Vučina: Paremiološko blago u Raosovim <i>Prosjacima i sinovima</i>	169

Dubravka Brunčić: Badalić i Byron: Engleski intertekst pjesništva Huge Badalića	187
Iva Drozdek – Željko Uvanović: I vampiri (i vampirice) samo su ljudi. O pozitivnom vampirskom <i>sympathy turn</i> -u u književnosti i popularnoj kulturi	207
Darija Glibić – Željko Uvanović: Naturalistički i neoromantički ženski likovi u odabranim dramama Gerharta Hauptmanna	221
Jasna Horvat – Nives Tomašević: Uvodna razmatranja o <i>Bibliji</i> i postmodernističkim postupcima u književnosti	241
Tatjana Ileš: Dioklecijan i/ili Dioklo u romanu Veljka Barbierija <i>Ja Dioklo, Jupitrov sin</i>	255
Vladimir Jelkić: Lirski subjekt i filozofija povijesti	267
Anđelko Mrkonjić: Motiv sjene u likovnom i književnom tekstu	289
Šimun Musa: Što može oluja potonulaj barci (O Vučićevićevoj lirici) ..	309
Vlado Obad: Utopijska stremljenja njemačkog dramskog ekspresionizma	323
Kristina Peternai Andrić – Zvonimir Glavaš: Vampirsko razotkrivanje. O učinku prvog lica jednine u vampirskoj pripovijesti	349
Ružica Pšihistal: Vrt i duša u Marulićevoj <i>Suzani</i> : od deskripcije do alegorije	367
Helena Sablić Tomić: Osječka kroatistička škola na Danima Hvarskog kazališta	389
Sonja Smojver – Marica Liović: Groteskni elementi u pripovijetkama Brune Schulza	403
Boris Škvorc: Pričanje povijesti književnosti iz perspektive interpretacije/falsifikacije perioda i pis(a)ca: interpretacija kao doprinos re/konstrukciji kanonâ	413
Krešimir Šimić: Još jednom o Držićevu plagijarizmu u <i>Tireni</i>	449
Ivan Trojan: Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku. Rekonstrukcija utemeljenja	473

Radovi iz jezika

Mario Brdar: Adjective reduplication and diagrammatic iconicity	489
Sanda Ham: Bilješke o hrvatskom jeziku 19. st. u Jagićevoj staroslavenskoj gramatici	515
Vladimir Karabalić: Gramatika dijaloga s primjerima primjene na analizu dijaloga u književnom djelu	529

Milica Lukić – Vera Blažević Krezić: Novi život glagoljice (Na primjeru lingvostilističke analize intermedijalne zbirke Svečanost glagoljice)	547
Jadranka Mlikota: Sklonidbeni sustav imenica u djelu Istina katolicsanska Antuna Bačića	575
Ljiljana Šarić: Korpusno istraživanje koncepta sreće: neki preliminarni rezultati	597
Goran Tanacković Faletar – Branimir Belaj: O nekim općim konceptualnim i semantičkim odredbama subjekta u hrvatskom jeziku	625
Ljudmila Pavlovna Vasiljeva – Ninoslav Radaković: Litavsko- -slavenske leksičke i frazeološke paralele (na primjeru južnoslavenskih jezika)	657

Radovi iz ostalih znanstvenih područja

Ivan Balta: Koalicija na vlasti u Slavoniji pred Prvi svjetski rat	673
Josip Vrbošić: Stranačko organiziranje i ustavnopravni život u BiH te njegova refleksija u osječkom dnevniku Narodna obrana	689

Studentski radovi

Ivana Buljubašić: Recikliranje faksije kroz fikciju: Osijek u <i>Bizariju</i> ...	707
Tamara Damjanović: Lirski subjekt u prostoru Andrićeva pjesništva	725
Ana Handal: Legenda o svetom Franji	735
Luka Matić: Prolegomena za istraživanje mitske ontologije i utopijskog mišljenja u Andrićevu romanu <i>Na Drini ćuprija</i>	743
Tijana Pavliček: <i>Znakovi pored puta</i> – osobno i javno	769
Ana-Marija Posavec: Alija Đerzelez kao demonski junak	783
Lucija Saulić: <i>Na Drini ćuprija</i> – granica, most identitet	797
Sonja Smojver: Schopenhauerovsko u Andrićevu lirskom subjektu	809
Dejan Varga: Konstrukcija i dekonstrukcija lika Mustafe Madžara	815
Ivana Vitić: <i>Travnička hronika</i> kao vizija međukulturnog i međucivilizacijskog dijaloga	829
Jurica Vuco: <i>Travnička hronika</i> : Andrićeva priča o narodu	841
<i>Summary</i>	853
<i>Kazalo imena</i>	855

PROF. DR. SC. JASNA HORVAT

Ekonomski fakultet u Osijeku

DOC. DR. SC. NIVES TOMAŠEVIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za informacijske znanosti

UDK 22.015

Uvodna razmatranja o *Bibliji* i postmodernističkim postupcima u književnosti

*Biblija je najčitanija i najviše prevođena knjiga koju je dao stvaralački genij
čovječanstva...*

*Za svakog čovjeka Biblija je zbirka povijesnih isprava i književno djelo
izvorne i neprolazne umjetničke snage. Ona pripada zajedničkoj kulturi
čovječanstva.*

Jure Kaštelan

*Biblija je knjiga za čitanje: knjiga koja želi biti čitana, i to iznova
čitana: na bogoslužju i kod kuće, u skupinama i pojedinačno, u
Crkvi i u dječjem vrtiću, na sveučilištu i u školi, od starih i mladih,
muževa i žena, obrazovanih i neobrazovanih, jakih i slabih. U
povijesnoj usporedbi može se dokazati da nijedna druga knjiga nije
tako utjecala na kulturu čitanja kao Biblija.*

Thomas Söding (2001.) *Više od knjige*. Razumjeti Bibliju, Zagreb,
Kršćanska sadašnjost, 357.

*Biblija (grč. biblíá – knjižice)
Sveta knjiga svih kršćana, starijim svojim dijelom i Židova, nazvana i
Sveto pismo. Dijeli se na Stari zavjet i Novi zavjet, a sadrži brojne i
raznovrsne tekstove koje vjernici drže Božjom objavom. Tekstovi su
pisani na hebrejskom, aramejskom i grčkom jeziku, dijelom vuku
podrijetlo iz usmene predaje, a dijelom su kasnije napisani ili
zapisani, u vremenskom rasponu od otprilike 1300. pr. Kr. pa do
100. poslije Kr. Postoje znatne razlike između starijeg, obimnijega
Starog zavjeta i mnogo mlađeg, kraćeg Novog zavjeta, u kojem se*

izlaže Kristov život i učenja. Sve tekstove ujedinjuje monoteistička religioznost, izrazito naglašavanje etičke problematike i uglavnom osobiti način izlaganja kakav odgovara izricanju objave.

Milivoj Solar (2011.) *Književni leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb, 47.

Biblija se po svojoj kompleksnosti može proučavati s polazišta više različitih znanosti. Premda je ponajprije u središtu pozornosti teoloških disciplina, njome se bave jezikoslovci, tekstolozi, teoretičari kulture, povijesti, sociologije, društvenih i tehničkih znanosti. U ovome radu, *Biblija* će se promatrati kao književni 'proizvod' – najviše puta objavljivana i prevedena, ujedno neovisna o književnom kanonu, a presudna za razvoj ljudske pismenosti i pisane komunikacije. Kroz kratak pregled postanka i razvoja *Biblije* promotrit će se njezin život na prostoru Hrvatske te utjecaj glagoljice na promociju biblijskih likova i poruka, odnosno, na glagoljičko prezentiranje kršćanstva onako kako će to stoljećima poslije činiti suvremeni semiotički marketing (Horvat, Tomašević, Lendić: 2011.). Usporedbom teorijskih spoznaja o postmodernističkim postupcima pisanja s postupcima uporabljenim u *Svetomu pismu* istražiti će se njihove sličnosti te novum popratnih komentara koji se dogodio objavljivanjem *Jeruzalemske Biblije*. Navest će se i posebne odlike onih *Biblija* za koje se pretpostavlja da su bile ispisane glagoljicom i tako ujedno i opismenjivale i širile vjersku misao. U ovom jedinstvenom slučaju glagoljicom ispisana *Biblija* utvrdila bi se kao sredstvo semiotičkog marketinga te bi se time njezini izvorni komunikacijski kôd proširio na komuniciranje sustavom glagoljičkih znakova.

Ključne riječi: (Jeruzalemska) *Biblija*, *Sveto pismo*, postmodernizam, postupak, glagoljica, semiotika, metagrafizam

Uvod

Biblija se zbog svoje kompleksnosti proučava s polazišta više različitih znanosti. Premda je ponajprije u središtu pozornosti teoloških i jezikoslovnih disciplina, njome se bave teoretičari kulture, povijesti,

sociologije, društvenih i tehničkih znanosti. Za *Bibliju* se, govoreći ekonomskim jezikom, može reći kako je ona proizvod star više od dvije tisuće godina, ali i proizvod koji je upravo zbog svoje traženosti na tržištu knjiga inicirao inoviranja u tehnologiji umnažanja. Za *Bibliju* Solar kaže kako se njezini tekstovi s književnog gledišta »odlikuju izvornošću u nekim temeljnim motivima i načinima obrade, a bogatstvom likova i situacija, raznolikošću vrsta i stilova čine jednu zasebnu književnost.« (Solar, 2011: 47)

Upravo je *Biblija* bila prva knjiga koju je Gutenberg otisnuo na svojem novom izumu, odnosno, kako stoji u *Enciklopediji romana*: »Doba tiskanja i objavljivanja počinje doprinosima Johanna Gutenberga (1390-1468) iz Mainza u Njemačkoj oko 1450. godine. Prilagodбом tehnike i opreme koja se koristila u poljoprivredi (npr. preša za grožđe), Gutenberg od 1456. počinje s umnažanjem prvih tekstova u tiskanom obliku (42-redna *Biblija*, radovi iz gramatike, papinski oprost i plakat astrološkog kalendara). Unutar nekoliko godina od svoje prve uporabe, ova nova tehnologija za izradu knjige proširila se Europom.« (Logan, Peter M., ur., 2011: 638)

Unatoč tomu što se *Biblija* pokazala paradigmom nakladništva i knjižarskog umnažanja, uspjela je održati sljedeća važna svojstva:

- tema je izučavanja različitih znanstvenih disciplina
- utjecala je (i utječe) na stvaranje brojnih djela (usmeno-književna, književna, likovna, arhitektonska, glazbena, itd.)
- različite interpretacije *Biblije* određuju različita stilska i kulturološka razdoblja
- neovisna je o književnim kanonima pojedinih razdoblja
- oznaka je identiteta (religijskog, nacionalnog, jezičnog, obiteljskog)
- unikatna je u pojedinim izvedbama (od iluminacija do posebnih izdanja)
- zbog brojnosti različitih izdanja predmet je kolekcionarskih zbirki.

Drugim riječima, »utjecaj Biblije na književnost europskog kulturnog kruga može se mjeriti jedino s utjecajem cjelokupne antičke književnosti.« (Solar, 2011: 47)

U ovome radu *Biblija* će se promatrati kao književno djelo, najviše puta objavljivano i prevedeno, ujedno neovisno o književnom kanonu, presudno za razvoj ljudske pismenosti i pisane komunikacije. Kako je

riječ o 'uvodnim razmatranjima' navest će se tek neke temeljne odrednice njezina književnog stila i usporediti s postmodernističkim postupcima u književnosti. Autorice se nadaju kako će ovo razmišljanje voditi budućim radovima kojima će se detaljnije uspoređivati sličnosti i razlike književnih postupaka uporabljenih u *Bibliji* i onih koji se koriste u postmodernističkoj književnoj praksi.

Strukturiranost *Biblije* – književnog djela

Nije nepoznato da je *Biblija* primjer suživljavanja najrazličitijih književnih oblika. Bonaventura Duda ističe: »Ponajprije, razlikujemo u *Bibliji* tri glavna biblijska oblika: *povijesne, mudroljubne ili sapijen-cijalne* te *proročke* knjige. Unutar te razdiobe u *Bibliji* nalazimo klasične primjere za pojedine književne oblike: povijesti, povjestice, poslovice, aforizme, psalme, evangeoske parabole ili prispodobе, koje se pod književnim vidom mogu smatrati Kristovim doprinosom svjetskoj književnosti.« (Duda, 2004: 18) *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* (ur. Anđelko Badurina, 2000: 99-103) također analizira strukturu *Biblije* i navodi kako se u ovoj taksonomizaciji pridržavao *Vulgate*. Pri tome strukturu *Biblije* razlaže na *Stari zavjet* (*Petoknjižje* Mojsijevo, *Povijesne knjige, Poučne knjige, Proročke knjige, Novije povijesne knjige*), *Novi zavjet* (*Evandjelja, Povijesnu knjigu, Poučne knjige, Proročku knjigu*). Osim ove podjele navedeni *Leksikon* razlaže i strukturiranost *Apokrifne knjige* (*Stari zavjet i Novi zavjet – Evandjelja, Djela apostolska, Poslanice, Apokalipse*). Solar navodi kako, u smislu suvremenog shvaćanja, biblijsku književnost čine »mitovi, legende, povijesni zapisi, poslovice, lirske pjesme, filozofske rasprave, zakoni i didaktički tekstovi, ali i dijelovi koji bi se po analogiji mogli shvatiti kao romani, novele i drame. U *Starom zavjetu* mitski su elementi najjače izraženi u početnoj *Knjizi postanka*, legendarni i povijesni u *Knjizi izlaska* i u *Povijesnim knjigama*, lirski u *Psalmima* i *Pjesmi nad pjesmama*, poslovice u dijelu naslovljenom *Mudre izreke*, a filozofska razmatranja u dijelu *Propovjednik*. Romanima i novelama najviše su nalik *Knjiga o Ruti, Judita* i *Danijel*, te neki dijelovi koji opisuju legendu o Josipu i njegovoj braći, dok drami najviše odgovara *Knjiga o Jobu*. *Novi zavjet* sadrži četiri *Evandjelja* koja se oblikovno mogu shvatiti kao posebne književne vrste u kojima evanđelisti Matej, Marko, Luka i Ivan opisuju Isusov život i učenje, uz mnoštvo njegovih izreka i govora, zatim *Poslanice*, koje su zasebni

didaktički žanrovi, te *Apokalipsa*, odnosno *Otkrivenje Ivanovo*, koje je uzorak posebne književne vrste. Prepoznatljive su i druge književne vrste, kao molitve, parabole, genealogije, zakonski propisi, zaklinjanja i proročanstva.« (Solar, 2010: 47)

Širina književnih tema i sadržaja ilustrirana je pregledom sadržaja prikazanim u shemi 1.

Shema 1: Pregled sadržaja *Biblije* (<http://www.katolici.org/biblija.php>, preuzeto 20. veljače 2012.)

<i>Stari zavjet</i>		<i>Novi zavjet</i>	
oznaka	Naziv poglavlja		
Post	Knjiga Postanka	Mt	Evangelje po Mateju
Izl	Knjiga Izlaska	Mk	Evangelje po Marku
Lev	Levitski zakonik	Lk	Evangelje po Luki
Br	Knjiga Brojeva	Iv	Evangelje po Ivanu
Pnz	Ponovljeni zakon	Dj	Djela apostolska
Jš	Jošua	Rim	Poslanica Rimljanima
Suci	Knjiga o sucima	1 Kr	1. poslanica Korinćanima
Rut	Knjiga o Rutu	2 Kr	2. poslanica Korinćanima
1 Sam	1. knjiga o Samuelu	Gal	Poslanica Galaćanima
2 Sam	2. knjiga o Samuelu	Ef	Poslanica Efežanima
1 Kr	1. knjiga o kraljevima	Fil	Poslanica Filipljanima
2 Kr	2. knjiga o kraljevima	Kol	Poslanica Kološanima
1 Ljet	1. knjiga Ljetopisa	1 Sol	1. poslanica Solunjanima
2 Ljet	2. knjiga Ljetopisa	2 Sol	2. poslanica Solunjanima
Ezr	Knjiga Ezrina	1 Tim	1. poslanica Timoteju
Neh	Knjiga Nehemijina	2 Tim	2. poslanica Timoteju
Tob	Tobija	Tit	Poslanica Titu
Jdt	Judita	Flm	Poslanica Filemonu
Est	Estera	Heb	Poslanica Hebrejima
1 Mak	1. knjiga o Makabejcima	Jak	Jakovljeva poslanica
2 Mak	2. knjiga o Makabejcima	1 Pt	1. Petrova poslanica
Job	Knjiga o Jobu	2 Pt	2. Petrova poslanica
Ps	Psalmi	1 Iv	1. Ivanova poslanica
Izr	Mudre izreke	2 Iv	2. Ivanova poslanica
Prop	Propovjednik	3 Iv	3. Ivanova poslanica
Pj	Pjesma nad pjesmama	Jd	Poslanica Jude apostola
Mudr	Knjiga Mudrosti		

Sir	Knjiga Sirahova
Iz	Izaija
Jr	Jeremija
Tž	Tužaljke
Bar	Baruh
Ez	Ezekiel
Dn	Daniel
Hoš	Hošea
Jl	Joel
Am	Amos
Ob	Obadija
Jon	Jona
Mih	Mihej
Nah	Nahum
Hab	Habakuk
Sef	Sefanija
Hag	Hagaj
Zah	Zaharija
Mal	Malahija

Pregled sadržaja *Biblije* potvrđuje raznolikost kako autora tako i književnih vrsta te neujednačenost prvog i drugog dijela (*Starog i Novog zavjeta*). Ne začuđuje što je, među ostalim, složena struktura *Biblije* kao i njezinih narativnih postupaka, poruka i značenja rezultirala fenomenom kritičkog razlaganja pročitano poznatim kao *biblijska egzegeza*. Upravo je *biblijska egzegeza* uspostavila tradiciju primjenjivanja kritičkih disciplina u dubinskom istraživanju teksta te otkrivanja ne samo njegova značenja nego i značenja kulturne, povijesne i autorske pozadine koja stoji iza samoga teksta. Kompleksnost *biblijske egzegeze* – razumijevanja i tumačenja *Biblije* – ilustrira shema 2.

Shema 2: Srednjovjekovna egzegeza (Nöth, 1990: 335)

	Faze egzegeze	Biblijska značenja
korteks (površinska struktura)	1. <i>littera</i> (gramatika)	–
	2. <i>sensus</i> (semantika)	a) <i>sensus litteralis</i> (s. <i>historicus</i>)
nukleus (duboka struktura)	3. <i>sententia</i> (tekstualna interpretacija)	Tri duhovna značenja: a) <i>sensus tropologicus</i> b) <i>sensus allegoricus</i> c) <i>sensus anagogicus</i>

Premda se pojam egzegeza (grč. *ekségēsis*: vođenje, razlaganje) isprva rabio pri kritičkom tumačenju posve određenih tekstova (*biblijskih*, gramatičkih, pravnih, itd.), danas je prisutan i u suvremenoj znanosti kao pojam koji označuje kritičko tumačenje bilo kojega teksta.

Na usku povezanost *Biblije* i književnosti upućuje i *patrologija*, za koju Šagi-Bunić piše sljedeće: »Prvo se razdoblje povijesti kršćanske literature obično naziva *patrologija*, a definira se kao *nauka o životu i književnoj djelatnosti starih crkvenih pisaca*. Misli se kod toga na crkvene pisce od početka kršćanstva i dalje kroz cijelo vremensko razdoblje klasične *antike*... Patrologija se često shvaćala kao istraživanje i izlaganje *života i književnog rada* starih crkvenih pisaca, to jest pisaca koji su obrađivali teološke teme, u tom smislu, da nije obuhvaćala razrađivanje njihova *učenja*... Patrologija se često naziva i *povijest starocrkvene književnosti ili povijest starokršćanske književnosti*.« (Šagi-Bunić, 1976: 3)

Prihvati li se dakle teza kako *Biblija* posjeduje odlike književnog djela te kako je njezino sustavno izučavanje temelj izgradnje ne samo *biblijske egzegeze* nego i literarne egzegeze uopće, otvara se mogućnost promatranja *Biblije* u kontekstu postulata koji određuju prozu, odnosno, njezine specifične izdanke – postmodernističke prozne ostvarenje.

Postmodernistički postupci i *Biblija*

Kako bi se saželi osnovni trendovi postmodernističkih postupaka, krenut će se od Davida Lodgea koji u tekstu *Načini modernog pisanja* (1988) postmodernističku prozu određuje kroz niz književnih postupaka koji je karakteriziraju: protuslovlje, permutacija, prekinuti slijed, slučajnost, prekomjernost i kratak spoj. Lodge tipologiju moderne književnosti, ali i književnosti uopće, izvodi iz dihotomija koje proizlaze iz dvaju temeljnih tipova izražavanja – metaforičkog i metonimičkog. Ne ulazeći u detalje svakog od postupaka i zadržavanja na onome što je već izloženo, ako se o *Bibliji* kao književnom tekstu razmišlja u okvirima postojeće literature, tada je razvidno da su u *Bibliji* prisutni postupci koji će se mnogo kasnije kanonizirati u postmodernističke. Tako je zamjetno kako se u *Bibliji* mogu pronaći svi postmodernistički postupci koje navodi Lodge, počevši od *protuslovlja* (primjerice, *Starog i Novog zavjeta*), *permutacija* (u smislu učestalog spominjanja istih pojmova, ali s variranjima u njihovu interpretiranju),

prekinutih sljedova (iste teme prekidaju se i nastavljaju bez čvrste pravilnosti) sve do podržavanja *prekomjernosti* u najrazličitijim variranjima. Pri tome valja podsjetiti kako su spomenuti postupci legitimni za književnost svake epohe, ali su u epohi postmoderne označeni postmodernističkim upravo zbog svrhe i načina na koji se počinju upotrebljavati. Ono što postupke uporabljene u pisanju *Biblije* čini srodnim postmodernističkim postupcima ponajprije je sloboda njihove uporabe, fragmentarnost i kolažiranje.

Šuvaković u natuknici *Fragmentarno i fraktali* u *Pojmovniku suvremene umjetnosti* (2005) izlaže sljedeću odliku postmodernističkog postupanja: »Fragmentarno i fraktali su dobili karakteristično značenje u postmodernoj teoriji, kulturi i umjetnosti. U postmodernističkim pristupima teoriji, umjetnosti i kulturi polazi se od stava da su značenja i vrijednosti kulture i umjetnosti fragmentarni i nekonzistentni produkti. Fragmentarnost (nedovršenost, necjelovitost, nelegitimnost metajezika) i nekonzistentnost (neusuglašenost) svakog totalizirajućeg sistema je svojstvo koje postmoderna teorija razrađuje u rasponu od logike i matematike (kritika konzistentnosti deduktivnog fonalnog sistema) preko umjetnosti (kritike autonomije apstraktnog slikarstva) do politike (sloma totalitarnih jednopartijskih sistema). Fraktalna geometrija je matematička teorija koja opisuje i oblikuje prirodne i artificijelne kaotične i nepravilne sisteme. Nasuprot euklidskim, fraktalni oblici su promjenljivi i nepravilni u svakom (mikro, makro) mjerilu.« (Šuvaković, 2005: 237)

Pokuša li se slijediti opis fragmentarnih i fraktalnih oblika u biblijskom tekstu, oni će se uočiti već u shemi 1 ovoga rada (Pregled sadržaja *Biblije*). Oba zavjeta (i *Stari* i *Novi*) na više načina slijede fragmentarnost i fraktalnost, počevši od neujednačenosti prema obimu (*Stari zavjet* je opsežniji, s više poglavlja, *Novi* je *zavjet* kraći i ne ostavlja dojam teksta koji u svim svojim izvedbama slijedi predložak *Starog zavjeta*), do razlike u diskurzivnim sredstvima. Već iz ove činjenice može se zaključiti da je navedena fragmentarnost prisutna u *Bibliji* rubni slučaj fraktalnosti – »promjenjivosti i nepravilnosti u svakom (mikro, makro) mjerilu« (Šuvaković, 2005: 237)

Promotri li se izdvojeno *Novi zavjet* i biografije njegovih tvoraca, očito je kako on na izvjestan način pripada *marginalnoj umjetnosti*. Šuvaković za marginalnu umjetnost navodi sljedeće: »Marginalna umjetnost je: (1) u vrijednosnom smislu beznačajna i loša umjetnost, (2) umjetnost nastala izvan dominantnih umjetničkih centara i stilskih i

žanrovskih odrednica, ili (3) umjetnost marginalnih društvenih grupa (mladi, žene, homoseksualci, etničke i rasne manjine).« (Šuvaković, 2005: 357)

Treba imati na umu kako se kršćanstvo u svojim počecima širilo usmeno. Šagi-Bunić naglašava da su *novozavjetni* spisi napisani za već konstituiranu vjerničku zajednicu (1976: 31-33). Pravi predstavnici marginalne umjetnosti zapravo su spisi Apostolskih otaca. Šagi-Bunić za Apostolske oce kaže sljedeće: »Apostolski Oci¹ (Patres apostolici) je konvencionalno ime za skupinu najstarijih kršćanskih izvan-kanonskih pisaca... Pojednostavnjeno se kaže da se pod 'apostolskim Ocima' razumijevaju kršćanski pisci koji su bili neposredni učenici apostola ili učenici apostolskih učenika, tj. da su to pisci prvih dviju kršćanskih generacija poslije apostola. Bolje je reći, da su to izvan-kanonski pisci apostolskog doba te prvog poapostolskog doba, otprilike do g. 145., tj. dok se ne pojavljuje literarna djelatnost izrazito novog tipa.« (Šagi-Bunić, 1976: 35)

U doba kada su dakle nastajali dijelovi *Biblije* koje su pisali Apostolski oci, važno je znati da su oni, kao autori i tvorci literarnih dionica, bili izvan općeprihvaćenog sustava vrijednosti i na svaki način mogli su se uvrstiti u skupinu onih koji pripadali marginalnoj društvenoj skupini, zatvaranoj i proganjanoj.

Uza sve navedeno, u *Bibliji* je izrazito prisutna i *hibridnost*. Hibridnost biblijskog diskursa očituje se u kombiniranju različitih žanrova, pripovjedačkih glasova, brojnosti autora, sve do razlika u jeziku i vremenu nastanka pa do sustavnog sučeljavanja faksijskog i imaginarnog. *Biblija* će inovirati neke arhaične forme. Tako će se antička omiljena forma epistolarnosti u *Bibliji* javiti u *Novom zavjetu* za potrebe religijske objave (Solar, 2011:138).

Uz navedeno, čitatelj će se u *Bibliji* susresti kako s intertekstualnošću (*Biblija* u sebi sadrži drugi tekst u podtekstu već i time što se nadovezuje na usmeni diskurs proroka), tako i s najrazličitijim *metatekstualnim priborom*. Kada je riječ o metatekstualnom priboru, izdvaja se slučaj *Jeruzalemske Biblije* i komentari koji su dopisani prvotnim njezinim inačicama. Na taj način *Biblija* se potvrdila tekstom koji se na više razina bavi svojom vlastitom tekstualnošću, što je i dodatno

¹ Nedosljedno pisanje sintagme (Apostolski Oci i apostolski Oci) u skladu je s citiranim tekstom.

naglašeno činjenicom da se upravo u *Bibliji* (ne)posredno potvrđuje glasovita sintagma: *U početku bijaše Riječ (Biblija, Ivan 1 :1-3)*.

I konačno, sveopći razvoj modernog društva doveo je *Bibliju* do onoga što nijedan autor ne bi želio svojemu djelu – »sumnju u temeljne biblijske izvještaje, poruke i istine«. (Matulić, 2009: 321; usp. Ch. Duquoc, *La teologia in esilio...*, nav. dj., str. 11-20) Istodobno, nedovoljno je poznato kakve je sve komunikacijske odlike posjedovala *Biblija*, je li ostajala isključivo na razini teksta ili je zahvaćala i one konceptualne komunikacijske kodove koje nije nadmašila ni današnja suvremena tehnologija. Tu se u prvom redu misli na osmišljeno komuniciranje znakovima, odnosno na matagrafizam onih tekstova (pa tako i biblijskih) koji su počivali na komunikacijskoj snazi glagoljičkog pisma.

Metagrafizam *Biblije* ispisane glagoljicom

U posljednje doba prisutna je teorija prema kojoj je glagoljičko prezentiranje kršćanstva učinjeno slijedom onih pravila koja će tek stoljećima kasnije propisati suvremeni semiotički marketing (usp. Horvat, Tomašević, Lendić: 2011). Drugim riječima, izgradnjom glagoljičkog pisma Konstantin Ćiril Filozof promicao je ideju kršćanstva ugrađenu u vizualni identitet svakog pojedinačnog znaka, ali i svih znakova poredanih u azbučni niz. Pri tome, ideja glagoljičkog pisma gotovo »slijedi« ili, bolje rečeno, anticipira naputke danas priznate teorije o pravilima učinkovite marketinške komunikacije. Horvat, Tomašević, Lendić (2011) navode: »Glagoljičko prezentiranje kršćanske misli moglo bi se, uz razumnu ogradu s obzirom na vremenski odmak i ne pridajući Konstantinu Ćirilu ulogu 'rodonačelnika' modernih marketinških teorija, smatrati pretečom suvremenog semiotičkog marketinga, čijim se prijemcima suvremena teorijska misao bavi posljednjih pedesetak godina.« (Isto: 162) Pri tome se u navedenom radu naglašavaju temeljne postavke semiotike (semiologije) kao znanosti o znakovima, o načinima njihova djelovanja, ali i o načinima njihova korištenja. Izdvajajući glagoljičko pismo iz konteksta lingvističke teorije i povezujući je s marketingom, ovi autori glagoljicu označavaju »proizvodom osmišljenim za komuniciranje s dotad nepismenim pukom od kojega se očekivalo primanje katoličke vjere«. (Isto: 170) Također, uviđaju i ističu kako se u toj dvostrukoj ulozi glagoljice (pisma koje istodobno pronosi vjeru i pismenost) ostvarila upravo iznimna komu-

nikacijska snaga prema kojoj se glagoljica već duljinom svoga zadržavanja na prostorima Hrvatske i šire regije potvrdila kao »komunikacijski proizvod«. Time se može prihvatiti i misao kako su ideje promoviranja kršćanske ideologije u formi novog pisma glagoljice sukladne mnogim današnjim poimanjima vizualne kulturne komunikacije. Razmišljanja o glagoljici, Konstantinovu izumu, mogu nadalje slijediti dva traga: promišljanje glagoljice kao proizvoda i promišljanje glagoljice kao komunikacijskog sredstva vizualnog marketinga. Glagoljica je uistinu istodobno i jedno i drugo. Zbog širine i svakodnevnosti svoje primjene, ona je »proizvod« kojim se služi velik broj »potrošača«. S druge strane, njezina iznimna komunikacijska snaga osigurava joj i dimenziju »sredstva« (komunikacijskog), kako u vizualnom tako i u simboličkom, odnosno ideološkom smislu.

Imajući sve to u vidu, kao i činjenicu da danas nije poznata nijedna glagoljička *Biblija* te da se na ovome mjestu neće ulazi u navode koji potvrđuju postojanje glagoljičke *Biblije*, ipak se postavlja pitanje kakvu je komunikacijsku odliku mogla posjedovati upravo takva, glagoljicom ispisana *Biblija*. Prostor ovih promišljanja otvara novo polje koje bi se moglo nazvati polje metagrafijske tekstualnosti i koje će ostati predmetom rasprava nekih budućih radova.

Zaključak

Početak postmodernizma smješta se u drugu polovicu dvadesetog stoljeća i podrazumijeva odlike književne epohe nakon modernizma, odnosno razdoblje unutar modernizma nakon kasnog modernizma (Solar, 2011: 376-377). Istodobno je očit razvoj modernog društva na svim razinama kao i posljedice koje ga slijede. U tom smislu kao krajnji rezultat razvoja modernog društva javlja se »svijest o *Bibliji* kao ljudskoj knjizi koja piše ljudska iskustva, prenosi ljudske poruke, a uvjetovana je kulturološki, lingvistički, sociološki, kozmološki i povijesno do te mjere da današnjemu čovjeku ništa ne poručuje jer se sve posve izmijenilo. Današnja svijest umišlja da može napisati novu bibliju, upravo svoju bibliju ispunjenu vlastitim iskustvima i vlastitim viđenjima i stavovima«. (Matulić, 2009: 321; usp. Ch. Duquoc, *La teologia in esilio...*, nav. dj., str. 11-20)

Uz navedenu odliku postmodernog društva, ali i druge odlike svjetogleda, postmodernizam posjeduje i vrlo prepoznatljive književne postupke koji bi se u najkraćem mogli opisati kao postupci u kojima je

dopušteno sve ono što prethodne epohe nisu dopuštale. »U književnoj praksi, postmodernizam je sklon tzv. otvorenim djelima i kraćim književnim oblicima, te njihovim različitim kombinacijama.« (Isto: 377) Kako je u prethodnim poglavljima pokazano, brojni postupci postmodernizma, ponajprije fragmentiranje, kolažiranje, inter- i meta-tekstualnost, višestruka hibridnost te metagrafizam (u glagoljičkoj *Bibliji*) prisutni su u višetisućljetnom biblijskom tekstu. Zamisle li se sve stilske formacije koje su slijedile od prvog stoljeća nove ere do današnjeg doba, tj. do početka drugog milenija, srodnost postmodernističkih postupaka i onih uporabljenih u *Bibliji* postaje okidačem za pitanje: je li bio potreban toliki protek godina da bi se (ponovno) primjenjivali književni postupci ugrađeni u *Bibliju* i je li se u književnom postupanju dogodilo sazrijevanje i razvoj ili tek *oslobođenje* od kanona upravo onakvo kakvo su imali prvi tvorci biblijskih tekstova?

Autorice ovoga rada usudit će se zaključiti kako je, doista, *Biblija* prvi tekst ove civilizacije u kojemu je pokazan primjer udruživanja najrazličitijih književnih postupaka te kako je njihovo (ponovno) otkrivanje u postmodernističkim djelima poziv za neka nova čitanja i iznovljena tumačenja.

Literatura

1. Badurina, Anđelko – urednik (2000.) *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost
2. Brlenić-Vujić, Branka (2004.) *Orfejeva oporuka: od moderne do postmoderne*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, Osijek
3. Duda, Bonaventura (2004.) *Što je za mene Biblija*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost
4. Horvat, Jasna; Tomašević, Nives; Lendić, Slaven (2011.) *Semiotički marketing Konstantina Ćirila Filozofa: glagoljičko prezentiranje kršćanstva kao preteča suvremenog semiotičkog marketinga*, Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova, Zadar, Vol. 2, No. 2
5. *Jeruzalemska Biblija* (2007.) Zagreb, Kršćanska sadašnjost
6. Logan, Peter M. – urednik (2011.) *The encyclopedia of the novel*, Chichester, John Wiley & Sons, Bloomington and Indianapolis
7. Lodge, David (1988.) *Načini modernog pisanja*, Zagreb, Globus
8. Matulić, Tonči (2009.) *Metamorfoze kulture*, Zagreb; Glas koncila

9. Nöth, Winfried (1990.) *Handbook of Semiotics*, Indiana University Press
10. Solar, Milivoj (2011.) *Književni leksikon: pisci, djela, pojmovi*, Matica hrvatska, Zagreb
11. Sorić, Marko (2010.) *Koncepti postmodernističke filozofije*, Zadar, Vlastita naklada
12. Šagi-Bunić, Tomislav (1976.) *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost
13. Šuvaković, Miško (2005.) *Pojmovnik suvremene umjetnosti*, Zagreb, Horetzky, Vlees&Beton
14. Tomić, Celestin (1986.) *Pristup Bibliji – opći uvod u Sveto pismo*, Zagreb, Provincijalat franjevac konventualaca
15. Thomas Söding (2001.) *Više od knjige*. Razumjeti Bibliju, Zagreb, Kršćanska sadašnjost

Mrežne stranice:

www.katolici.org/biblija.php (preuzeto 20. veljače 2012.)

Summary

Introductory considerations on *Bible* and postmodernistic algorithms in literature

By its complexity, the *Bible* can be studied from the standpoint of several different sciences. Although it assumes a central position in theological disciplines, it is also the subject of linguistics, textology, cultural theory, history, sociology, social and technical sciences. This work studies the *Bible* as a literary »product« – extensively published and translated and at the same time independent from literary canon, crucial for the development of human literacy and written communication. In a short review of genesis and development of the *Bible*, this work studies its life on Croatian territory as well as the impact of Glagolitic script on the promotion of Biblical figures and messages, in other words, on Glagolitic presentation of Christianity as they were presented by contemporary semiotic marketing (Horvat, Tomašević, Lendić: 2011.). By comparing theoretical insights on postmodernistic algorithms with those of *Holy Scripture*, it explores their similarities and up to date comments that have appeared with the

publication of the *Jerusalem Bible*. This work also deals with special characteristics of those *Bibles* presumably written in Glagolitic scripture whose role was also to expand literacy and religious thought. In this unique case, the glagolitic *Bible* would be recognized as the means of semiotic marketing, and would also expand its communication code on the communication by glagolitic characters.

Key words: (Jerusalem) *Bible*, *Holy Scripture*, post-modernism, algorithms, Glagolitic, semiotics, metagraphism

TATJANA ILEŠ, PROF.

Filozofski fakultet, Osijek

UDK 821.163.42.09 Barbieri, V.-31

Dioklecijan i/ili Dioklo u romanu Veljka Barbierija *Ja Dioklo, Jupitrov sin*

Car Dioklecijan jedno je od trajnih mjesta splitske društvene memorije i identiteta, a samim je time ukorporiran u memoriji i identitetu mediteranskoga prostora kao dijelu hrvatskog nacionalnog prostora danas. Snažna provala vremena u prostor i provala života u umjetnost kao obilježja suvremenog postmodernog doba, uzrokuju u suvremenom hrvatskom književnom prostoru, kako je već ranije rečeno, i svojevrsnu »eksploziju« autobiografskog diskursa, a time i biografskoga žanra. U biografskome tekstu autor tako razobličuje i samoga sebe, a autoreferencijalni je odnos u biografiji postavljen naspram Drugoga preko kojega se razotkriva identitet biografa. Tako spojem elemenata novopovijesnog romana i obilježja biografije nastaju hibridne tvorevine kakve se odupiru jednoznačnim odrednicama, a upravo je na primjeru Barbierijeva *Ja Dioklo, Jupitrov sin* moguće govoriti o svojevrsnoj simbiozi povijesnoga romana i romansirane biografije. Egzistencijalni prostor biografa i subjekta prikazivanja se, u analiziranome djelu, preklapaju. Riječ je, dakako, o mediteranskom prostoru, koji ih kao dionike mediteranske kulture povezuje na dijakronijskoj razini. Metaforički ljušteći slojeve moćne arhitektonske građevine, Dioklecijanove palače koja ih povezuje, sve do vremena postavljanja njezina prvog kamena, autor skida slojeve lažnog prikazivanja, pretjerivanja i laskanja službenih biografa cara Dioklecijana te za temelje svojega teksta izabire autentičnu i postojanu, povijesno provjerljivu građu te osobno zauzima poziciju onoga koji će oblikovati privid kontinuiteta života biografskog subjekta.

Ključne riječi: Veljko Barbieri, Dioklecijan, biografija, novopovijesni roman, mediteranska kultura